

Srebrenica revisited

De val van Srebrenica heeft mede de weg vrijgemaakt voor de Amerikaanse diplomatie om een vredesakkoord voor voormalig Joegoslavië te dicteren. In ons land werd tegelijkertijd veel energie gestoken in zelfonderzoek naar het optreden van onze blauwhelmen ter plaatse, en dat in het volle licht van de publieke schijnwerpers. Dat biedt, mede door de verzamelde informatie in het kader van het debriefingsonderzoek, een unieke kans om lessen voor de toekomst te trekken. Waar de organisatorische aspecten reeds in het editoriaal van november 1995 aan de orde zijn gesteld, handelt het navolgende vooral om het *beeldvormingsprobleem*. Aanleiding vormt de geconstateerde tegenstelling tussen het optreden van *Dutchbat* en de onuitvoerbaarheid van haar opdracht (waar zo langzamerhand iedereen van doordrongen is geraakt) enerzijds en de negatieve toon van de berichtgeving anderzijds.

De beeldvormingslessen liggen op een aantal terreinen. Ten eerste is de indruk blijven hangen dat de inzet in VN-verband toch vooral een *nationaal* optreden is geweest. En dat terwijl de Nederlandse militairen onder operationeel bevel van de wereldorganisatie stonden. In Nederland overheerste echter steeds de nationale invalshoek: „onze jongens” werden gegijzeld, „onze F’16’s” voerden gevechtswluchten uit, „onze vrachtauto’s” brachten humanitaire hulp, enz. Vooral *De Telegraaf* wist met vette krantekoppen dit beeld op te roepen. Een etnocentrisch beeld dat gemakkelijk te verklaren valt: het eigen hemd is nader dan de rok en volkeren waarderen zichzelf altijd beter dan andere.

Het beeld werd versterkt, ongetwijfeld deels ongewild, door minister Voorhoeve die in de bunker van het Plein de operaties „leidde” en door de aanwezigheid van premier Kok, minister Voorhoeve en kamerleden in Zagreb. Zeker, de opluchting over de goede afloop, althans voor „onze” militairen, was oprecht, groot en hartverwarmend. Maar de vraag rijst of toen het maatgevoel niet uit het oog is verloren. Nog los van de rampzalig verlopen persconferentie, die overigens vraagtekens oproept over het vermogen van Defensie om onder bijzondere omstandigheden intense mediabelangstelling te regisseren, werd door het feestje met de Prins van

Oranje als stralend middelpunt, het beeld „bevestigd” dat hier – letterlijk – de veilige thuiskomst van een *nationale* eenheid werd gevierd; een feestje vlakbij het inzetgebied, waaruit de eenheid, alle goede intenties en inzet ten spijt, bepaald niet zegevierend was teruggehaald.

Op de televisie, voor de radio en in de kranten spraken Nederlandse militairen en hun achterban zich uit over het optreden van *Dutchbat*. De toonzetting was en bleef nationaal, vooral toen er vanuit het buitenland kritische commentaren weerklonken. Dat leidde haast vanzelf tot een verdedigende nationale reflex. Een beeld dat verder werd aangescherpt toen de discussie zich concentreerde op de vraag waarom „wij” door de VN, en UNPF-commandant Janvier in het bijzonder, in de steek waren gelaten. Les één kan dus zijn dat elke toekomstige inzet in VN-verband vanaf het prille begin ook 100% als zodanig wordt geprofileerd. Duidelijker dan tot nu toe zullen in het verkeer met de Kamer en in de woordvoering richting media de operationele bevoegdheden moeten worden belicht – en dus de grenzen aan de „Haagse” zeggenschap. Een actiever voorlichtingsbeleid lijkt temeer op zijn plaats, omdat het met de kennis over de VN bij de Nederlandse bevolking slecht is gesteld. Zo kent volgens een recent onderzoek slechts 50% van de Nederlanders de naam van de secretaris-generaal van deze organisatie.

Een tweede les betreft de *voorlichtingsdiscipline*. Het is eenvoudig om de pers alle schuld te geven van een onjuiste beeldvorming, maar dat is te simpel geredeneerd. De militair creëert ook zijn eigen imago. Hier geldt overduidelijk: voorkomen is beter dan genezen. De meeste militairen zijn het niet gewoon om voor het oog van de tv-camera of voor de radiomicrofoon op te treden. Terecht heeft de minister op 30 oktober aangekondigd de militairen hiertoe beter te willen toerusten. Dat kan echter niet van de ene op de andere dag. Tot nu toe spelen mediavaardigheden slechts een ondergeschikte rol in de opleiding van het personeel en in de selectie van de leidinggevende functionarissen. En mede daardoor is de krijgsmacht een sterk introverte organisatie gebleven. Maar we leven niet langer in de tijd van de Koude Oorlog, toen zij in het isolement van de werkvloer kon optreden en de pers, in geval van oorlog, genoegen zou moeten nemen met een communiqué vanuit een bunker. Anderzijds is, als de mogelijkheid zich voordoet, de verleiding groot om uit te wijden over zaken die niet specifiek „des militaires” zijn. Dit is des te

riskanter, omdat in vredesoperaties het politieke en het militair-operationele onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Een simpele speculatie over welke van de partijen een mortiergranaat zou hebben afgevuurd, kan al ernstige repercussies hebben. En zolang niet de zekerheid bestaat dat het personeel beschikt over de noodzakelijke politieke antenne, kan het raadzaam zijn de woordvoeringsbevoegdheid te beperken.

Voor vragen over de operationele aspecten zou dan moeten kunnen worden verwezen naar een professionele, eenhoofdige en dus gecentraliseerde woordvoering ter plekke, door de officiële VN- (of NAVO-) woordvoerder, of dat nu een Nederlander is of niet, aldus het internationale kader onderstrepd.

Voor wat betreft de specifiek-Nederlandse aanvullende behoefte om informatie zou de krijgsmacht bij de eenheden, bij de crisis- en operationele staven moeten beschikken over professionele woordvoerders, die het militaire vak vanuit de praktijk kennen, ervaring hebben met vredesmissies en de Haagse gevoeligheden kennen. Zij zullen in belangrijke mate het herkenbare gezicht naar buiten moeten worden, ze kunnen als professionals worden afgerekend op hun resultaten en – wat het belangrijkste is – zij fungeren als buffer voor de commandant, die zich in crisissituaties moet kunnen concentreren op leiding geven. Professionele woordvoerders kunnen ertoe bijdragen dat de terugkerende militairen (en hun achterban, zoals het debriefingsrapport laat zien) niet direct het eigen verhaal aan de media „verkopen”. Dit laatste vergt evenwel ook een grotere discipline bij het personeel, alsmede een andere aanpak bij terugkeer. En dat laatste leidt tot een mogelijke derde les.

Debriefing van uitgezonden personeel na terugkomst zal een hogere prioriteit moeten krijgen dan snelle terugkeer naar de familie. De beroepsmilitair zal er net als zijn Engelse of Ierse collega's mee moeten leren leven dat na de inzet in het operatiegebied, aansluitend een periode van een à twee weken in afzondering nodig kan zijn. Niet alleen vanwege de administratieve afhandeling, medische check-out of psychologische debriefing, maar ook en vooral om nauwgezet de opgedane ervaringen op schrift te stellen en om weer te acclimatiseren aan het politieke/maatschappelijke klimaat thuis; organisatie en personeel moeten elkaar kunnen bijpraten. Een dergelijke overgangsperiode kan, in

combinatie met een grotere zelfdiscipline richting media, voorkomen dat, zoals in het geval van Srebrenica, een circuit van geruchten en „ongeleide” individuele uitspraken ontstaat dat de krijgsmacht en ook individuele militairen beschadigt. Het CDA-kamerlid Hillen heeft op 1 december tijdens het symposium „*Delegeren: zegen of straf*” er nog eens op gewezen hoezeer een dergelijke geruchtenstroom de vertrouwensbasis tussen politiek en krijgsmacht aantast. Ten slotte lijkt een investering in de belangrijkste partner in het beeldvormingsproces, de media, de moeite waard. Voor de complexe vredesoperaties is professionele verslaggeving onontbeerlijk. Hoe meer kennis de verslaggever heeft van militair optreden, van de moeilijkheden ter plekke, des te kleiner de kans op verkeerde conclusies vanwege onwetendheid. Zoals in het geval waarbij een journalist het „naar binnen draaien” van de .50 mitrailleurs op en rond de compound Potocari interpreteerde als het richten van de bewapening richting moslims, daarbij suggerevend dat *Dutchbat* zou hebben geholpen de moslims in toom te houden. Kortom, het is een krijgsmachtbelang journalisten waar mogelijk te ondersteunen: door betrouwbare informatie te verstrekken, door professionele woordvoerders ter plekke en door opleidingen aan te bieden. Nu crisisbeheersing een betrekkelijk nieuwe hoofdtaak voor Defensie is, is het raadzaam na te denken of de relatie met de media wel voldoende is afgestemd op de nieuwe taken. Moet er niet een pool van „*defensie-watchers*” of oorlogscorrespondenten worden gevormd? Journalisten die vanuit de krijgsmacht regelmatig bijgepraat kunnen worden over ontwikkelingen binnen spanningshaarden en/of binnen de krijgsmacht. Op basis van een bepaalde vertrouwensrelatie zouden zij in het operatiegebied op ruime faciliteiten mogen rekenen om, met behoud van de eigen verantwoordelijkheid, het Nederlandse thuisfront zo goed mogelijk te berichten.

Samenvattend geldt dat zowel burger als militair zijn gebaat met een goede, herkenbare beeldvorming. De geschiedenis kent teveel voorbeelden waarbij uiteenlopende beelden leiden tot militairen die bij terugkeer stuiten op een muur van onbegrip, met als uiterste consequentie een vervreemding van de samenleving. Een aansporing temeer om door te gaan lessen van Srebrenica te formuleren, zeker nu de krijgsmacht in het kader van IFOR in voormalig Joegoslavië actief blijft!